

ÇANAKKALE SAVAŞI ARAŞTIRMA MERKEZİ BİNASINI KHASLI MİMAR AKADEMİSYENLER YAPACAK

Doç. Dr. Murat ÇETİN

Khas öğretim üyesi

Çanakkale Savaşları'nın 100. yılı sebebiyle Çanakkale'de inşa edilecek Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi (Ç.S.A.M.) binasının projesinin elde edilmesi amacıyla Çanakkale Valiliği tarafından açılan ulusal ölçekteki Mimari Proje Yarışması'nda birincilik ödülünü Sanat ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı öğretim üyesi Doç. Dr. Murat Çetin ve ekibi aldı.

► **Konsept**

Çanakkale savaşları araştırma merkezi, sadece araştırma ofis ve laboratuvarlarından ibaret bir bütünlük değil, yapının ortak dolaşım alanlarının herbir noktasında savaş belleğinin mekansal olarak da deneyimlendiği bir süreklilik olarak ele alınmıştır. Yeraltında gömülü bir tarihin kapsamlı araştırılmasına yönelik bir yapay arkeolojik ve historiyoğrafik kazı niteliği taşıyan bina içeriği, “bir duvar ve üç ana ışık kuyusu” ile ifade edilebilecek ana ve yalın mekansal kurguya dayalı olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla “bir duvar ve bir park” (ve altında gömülü bir yapı) alanından ibaret bir tasarım konsepti benimsenmiştir. Ziyaretçi ve kullanıcıları yarışma alanına yaklaşımdan itibaren yavaşça yeraltına alan bu kurgu, gerek yeraltı (siper), gerek su altı (denizaltı) deneyimlerini kullanıcıya ortak dolaşım alanlarında hissettirerek, yapı içeriği ile sürekli bağ kurmalarını hedefler. Tasarımın ana ögesi olan ve kentin tarihi ve morfolojisinde önemli yer tutan duvar unsuru, içinde barındırdığı rampalar sistemi ile, tüm işlev gruplarının açıldığı bir dolaşım ve savaş belleğini deneyimleme omurgası olarak ele alınmıştır. Duvar, içinde bir savaş deneyim mekanı barındırırken, dışarıda bir etkinlik yüzeyi olarak tasarlanmıştır. Kimi zaman bir sahne dekoru kimi zaman bir projeksiyon perdesi işlevi üstlenecek bir fon elemanıdır duvar...

Baskın AVM inşaatları ile hızla yapılaşan yakın çevredeki mimari yozlaşmaya karşı takınılan eleştirel tavır, kendini kente domine etme eğilimindeki yapıların yer aldığı bir çevrede var-olmamayı; yok-olmayı tercih eden ve bu yüzden yerin altına çekilen – adeta siper alan – bir yapı ve onun uzantısı olarak da komşu yapıya görsel bir set çeken bir duvar ile ifadesini bulur. Çoklu semiyolojik okumalara olanak sunan bu lahitvari 'anma duvarı' ve altında yer alan yapı, ziyaretçiyi ve kullanıcıyı altında yatan şehitleri ve savaşın karanlık yüzünü düşünmeye davet eder. Bu boşluk alanda açılan avlular ise savaşı yeniden ve yeniden sorgulamaya; araştırmaya sevk eder.

► **İşlevsel Şema-Zonlama-Mekan Organizasyonu**

Tarihsel olarak, eğitim ve araştırma yapılarının mimari arketipleri, manastır yapılarında ve dingin avlular etrafında kümelenmiş çalışma hücrelerinde bulunabilir. Kullanıcıların yüksek konsantrasyon ve huzur içerisinde çalışmalarına uygun sessiz ortamları sunan bu tipoloji, planimetrik olarak yeniden yorumlanarak, Ç.S.A.M ihtiyaç programı doğrultusunda ve yakındaki havaalanının gürültüsünden izole etmek amacıyla çökük avlular etrafındaki yeraltı mekanları olarak kurgulanmıştır. Bu program temel olarak; kütüphane, araştırma, idare ve sosyal alanlar olarak 4 ana grupta yorumlanmış olup, bu işlev grupları yer altında konumlanan yapı boyunca aralarına birer avlu (ve dolayısıyla doğal ışık kaynağı) girecek şekilde zonlanmıştır. Yapı dolaşım omurgasından yapının toprak altında kalan kısmının en batısındaki servis ve çekirdek bandına doğru, kamusalda daha özele doğru giderek mahremleşen bir mekansal derecelenme ilkesi benimsenmiştir. Tek dolaşım omurgasına sıra ile takılı 4 zondan oluşan, ön tarafında kamusal kullanım arka taraflarında ise servislerin yer aldığı yalın bir şemadan ibaret yapı iki bodrum katta çözülmüş olup her işlev grubu kendi içinde ikişer katlı ilişkilerle

bağıntılandırılmış olup, ortak kullanım alanlarında sağlanan galeri boşlukları ile mekansal bir zenginlik kazandırılmıştır.

► **Kütle Tektoniği**

Yapı bir yok-yapı olarak ele alınmıştır. Yapının tek görülebilir ve simgesel ögesi ana duvar elemanıdır. Yapının zemin üzerinde kalan bu bölümü bir etkinlik duvarı olarak düşünülmüş olup, bu kütleli masif etkisi önemsenmemektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, gerek top tabyalarının gerekse savaş gemilerinin pruva ve bordalarının masif etkilerine dolaylı referanslar veren bu duvarın kökenleri kentin kalelerinde ve yeni yepilan kamusal yapılarının mimari dilinde bulunabilir. Bu duvar içerisindeki rampalarla oluşturulan sergi mekanındaki pencere işlevini gören cephedeki yatay bantlar halindeki yatay yırtıklarla artüküle edilmiştir. Duvarın etkinlik alanından algılanan yüzeyindeki rölyefsi katmanlaşma etkisi, savaşın ve ona dair belgelerin sistematik olarak yeniden yorumlanmasına yönelik bir tür yüzey-soyma eyleminin tektonik bir ifadesidir.

► **Kentsel Akşlar, Referanslar ve Yaklaşımlar**

Yapı, alanın lineer geometrisine referansla kuzey-doğu – güney-batı doğrultusunda konumlanmıştır. Hakim rüzgar yönleri de gözönünde bulundurularak, duvar ögesinin etkinlik alanını sert rüzgarlardan arındırırken sıcak dönemlerde ise havalandırma sağlayacak şekilde konumlanması öngörülmüştür. Ayrıca duvar ögesinin etkinlik alanına gölge sağlaması da önemli bir kriter olarak belirlenmiştir. Bu etki park alanına sistematik bir düzende serpiştirilmiş ve tarihi tabyaları da andıran tavanı ve arka duvarı olmak üzere 2 düzlemi kapalı betonarme pergola yapılarıyla desteklenmiştir.

Toplu taşıma, konuk otoparkı ve servis yaklaşımlarının yanısıra, bağımsız da çalışabilme olanağı sağlanan kafenin kullanıcılarına yönelik otoparktan da bir yaklaşım olmak üzere yapıya 4 temel yaklaşım doğrultusu sağlanmış olup, peyzaj düzenlemesi bu yaklaşımların yapının ilgili girişlerine ulaşımını destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Gerek toplu taşıma, gerek özel araçla ve gerekse kentin ana arterlerinden yaya olarak yaklaşıldığında, yapının ana unsuru olan duvar elemanının güney ucundan girilen ana girişe yönlendiren ana aks, çim peyzaj içinde bir sert zeminli promenad olarak düzenlenmiş olup, bir yanı servi ağacı sıralarıyla diğer yanı da dikey yüksek aydınlatma elemanlarının oluşturduğu lineer ritm ile tanımlanmıştır. Buna paralel olarak doğu yönünde uzanan diğer yürüyüş aksı ise kitleleri açık ana etkinlik alanına taşıyan ikinci bir lineer sert zemin alanıdır. Bu akslar arasında kalan yeşil bant kentin ana arterinden etkinlik alanını algılayıp yönlendiğimiz yeşil bir görsel koridordur.

► **Simgesel Değer, Ögeler ve Metaforlar**

Çanakkale Deniz Savaşlarını başlatan ve bitiren denizaltı operasyonları, Çanakkale Savaşı'nın en belirleyici unsurlarından olan mayınlar ve onları seren Nusret mayın gemisi, müttefiklerin deniz çıkartma gemileri, ve donanmayı döven topçu tabyaları ile buradaki kara savaşlarının efsanevi ögeleri olan siperler ve karşıklı

siperlerde geçen çatışmalar, bu savaşa dair belleğin öne çıkan unsurları olarak belirlemektedir arşiv belge(sel)lerinde... Bina programının yeraltında çözüldüğü ve ana dolaşım omurgasının yerden yükseltilerek bir duvar olarak vurgulandığı tasarım ana fikrinde, savaşın bu unsurlarına atf yapan öğeler kurgunun ayrılmaz parçalarıdır.

Masif betonarme duvar yalın ve simgesel tek öge olarak belirirken, yapının ana girişlerini oluşturan ve kullanıcıyı su ögesinin içinden yer altındaki binaya indiren ana rampalar savaştaki kilit unsurlardan denizaltıların mürettebatının deneyimini aktarmayı hedefler. Bu deneyim, yer altına indikten sonra, kullanıcıların üzerinde gördüğü (aynı zamanda su altında asılı mayınlara da atıfta bulunan) silindirik cam ışık elemanları aracılığı ile üst kotta kalan su ögesinin içinden geçen ışığın, rampaların yanından duvar iç yüzeyini yalayarak iç mekana dökülen ve adeta su alan gemi ve denizaltıların deneyimini yaşatmayı hedefleyen su öğelerinin dramatik etkisiyle tamamlanır.

Çökük avlular, yer altına uzunlamasına inen rampalar ve duvar içindeki tekstür aracılığı ile siper deneyimini kullanıcıya yaşatmayı hedefleyen tasarım, Çanakkale Boğazı'nın geçilemez oluşunu vurgulayan ve bu nedenle bir su ögesi üzerine boylamasına konumlanan duvarın dramatik etkisini tasarımın kalbine oturtmayı seçmiştir.

Topçu tabyalarının masif betonarme görünümü duvar ögesinin tektonik dilinde ifadesini bulurken, cephe tasarımının temel boşluk öğeleri olan pencere yırtıkları ve Bellek Deneyim Omurgası'nın içindeki yüksek hacimli mekana çeşitli kotlardan boşluklar açarak bu mekana dramatik ışık ve rüzgar (dolayısıyla ses) etkileri yaratmayı hedefleyen yatay yırtıklar tabyaların batarya ateşleme gözlerinden referans alır.

Yapının ana avluları Çanakkale Savaşları'nın 3 ana çatışma cephesi olan Anafartalar, Sedd-ül Bahir ve Arıburnu'na atıfta bulunurken, ana duvar ögesinin üzerindeki dikey yırtıkların ucunda yer alan çörtentler, 5 sahildeki çıkarma ve burada hayatını kaybeden askerlerin anısına atfedilmiş çeşmeler olarak da işlev görür.

Çanakkale Kara Savaşları'yla özdeşleştirilebilecek siper olgusu ve ona atıfta bulunan; rampa, avlu gibi mimari unsurların yanı sıra, mimari tasarımın temel ögesi olan duvar, özellikle de zemininde bulunan su ögesi ile kurduğu ilişki göz önüne alındığında, bu savaşların diğer bileşeni olan Deniz Savaşlarına ve donanma gemilerine ve onların tektonik karakterlerine de ikincil göndermeler yapar. Rengi ve dokusu aracılığıyla beton duvar yüzeyinin su ögesi ile kurduğu ilişki, savaş gemilerinin pruva ve bordalarının suyla kurduğu bağa dolaylı referanslar barındırır. Bu gemilerden, Çanakkale Savaşları tarihinde önemli figürlerden olan ve savaşın da sonlanmasını işaret eden Fransız zırhlısının aldığı yarayı ifade eden açıklık, aynı zamanda kafeye doğrudan ulaşımı sağlayan girişi de oluşturur.

Donanmanın çıkartma gemilerini ifade eden ağaç dizileri ve onların hizasında yansıtma tabanındaki su ögesine (çeşitli mesafelerde)

uzanan güverte parçacıkları olan deckler duvara ulaşamazlar ve çıkartma operasyonun başarısızlığı simgeler.

Savaşta, gerek denizaltılarda gerekse siperlerde kilit rol oynayan periskop da park düzenlemesi içinde yer alan gözlem kulesinde temsil edilir. Bu kule periskoptaki optik mekanizma aracılığı ile park kullanıcılarına Gelibolu Yarımadası'nın ufki görüntüsünü taşır.

Bina programının yorumlanması da bu atıflandırmayla paralel biçimde ele alınmıştır. Yapının servis girişi, geminin kış üstü ile özdeşleştirilebilecek bir noktada konumlandırılırken, programın en keyifli ögesi olan kafe ise geminin köprüsü ile bağdaştırılabilecek bir pozisyonda, bakı terası da başüstü güvertesi ile ilişkilendirilebilecek en üst konumda yer alır.

► Mekan Fenomenolojisi ve Savaş Bellek Deneyimi

Çanakkale Savaş Araştırmaları Merkezi (Ç.S.A.M.) binası, Çanakkale Boğazı, savaş gemisi, denizaltı, mayın, siper vs. metaforlarını duvar ve rampa öğeleri bünyesinde bütünleştirmekle kalmayıp, savaşın ve etkilerinin duyumsanması doğrultusunda tüm doku ve ışıklandırma programı tasarımında bu savaşın izlerini taşır. Savaş olgusunu karanlık, yıkıcı ve hüznü niteliğini iç mekanda yansıtmakla kalmayıp, kullanıcıya hissettirmek üzere, loş ışık hüzmelerinin kullanılan beton ve metal elemanların kaba dokuları üzerindeki dramatik etkileri ile yaratılan atmosfer için brüt malzeme kullanımını esas almıştır. Siperleri hatırlatan yeraltı unsurlarının yanı sıra duvarın iç yüzey dokusunda tarihi siperleri oluşturan kütüklerin silindirik ve pürüzlü yüzeylerinin bir yorumu, mayınları hatırlatan ve su ögesi içinden yer altındaki katlara ışık taşıyan doğal ışıklandırma silindirleri gibi insanın 5 duyu algısı ölçeğindeki müdahaleler bu yöndeki etkiyi güçlendirmek üzere tasarımın ana unsurlarından bazıları olarak ele alınmıştır.

► Peyzaj Tasarım İlkeleri

Yapının yer aldığı alanın tamamının, çevredeki yapılaşma hareketleri sonucunda belirecek açık alan ihtiyacının yanı sıra, mevcut kullanımına dair bellek ve alışkanlıklar da göz önüne alınarak bir etkinlik alanı olarak kullanılması öngörülmüştür. Bu doğrultuda tüm alan bir park alanı olarak çimlendirilecektir. Alan üzerinde ana yaklaşımları yönlendirecek yürüyüş akslarıyla ilişkilendirilecek şekilde ağaçlandırma sıraları önerilmiştir. Binanın zemin üzerinde kalan duvar yapısına paralel uzanan ağaç dizileri yaklaşım ve dolaşım doğrultularına vurgu yaparken, etkinlik alanının batısında yapı duvarına dik uzanan ağaç dizileri, bir yandan etkinlik alanının alt alanlarına gölge ve mekansal tanım sağlarken diğer yandan da Çanakkale Deniz Savaşları'ndaki çıkartma gemilerinin hareketlerine referans verir.

► Strüktürel Sistem İlkeleri

Zemin koşulları gözönüne alınarak fore kazıklar üzerinde yer alacak radye temel ve bu temel üzerinde 5.60 m'lik taşıyıcı aks sistemine yerleştirilmiş betonarme perde ve kaset döşemeden ibaret yalın bir taşıyıcı sistem öngörülmüştür.